Inklusionsindsatser i folkeskolen

Resultater fra to lodtrækningsforsøg

KORT & KLART

SFI DET NATIONALE FORSKNINGSCENTER FOR VELFÆRD

Om dette hæfte

Den politiske ambition om omstilling til øget inklusion indebærer, at flere elever med særlige behov skal inkluderes i den almindelige undervisning i folkeskolen. For at følge folkeskolernes arbejde med inklusion igangsatte Ministeriet for Børn, Undervisning og Ligestilling i 2013 følgeforskningsprojektet Inklusionspanelet. I perioden 2014-2016 følger projektet elever på 5. til 9. klassetrin, fordelt på mere end 400 skoleklasser fra hele Danmark.

I dette hæfte præsenteres to skolerettede indsatser, der er udviklet og afprøvet som en del af forskningsprojektet. Begge indsatser har til formål at støtte lærernes arbejde med inklusion og derigennem forbedre elevernes adfærdsmæssige og faglige udvikling. I hæftet beskrives indsatsernes indhold og elevernes udbytte af dem.

Hæftet henvender sig til ledere og kommunale beslutningstagere på skoleområdet, men kan læses af alle med interesse i inklusion i folkeskolen.

Indsatserne

De to indsatser er udviklet af professionshøjskolen Metropol og VIA University College og har særligt fokus på elever med ADHD eller ADHD-lignende vanskeligheder.

Den ene indsats er rettet mod eleverne og tager udgangspunkt i et pædagogisk redskab, som hedder MinMestring. Her arbejder eleverne med deres mestring af

skoledagen via selvevaluering. MinMestring består af undervisningsmateriale i form af en række skemaer, der bruges af eleven i samarbejde med læreren til at udvikle og følge egne sociale og faglige mål i skolen. Redskabet bruges af hele klassen, men er særligt møntet på at hjælpe elever med vanskeligheder knyttet til ADHD. Indsatsen afprøves derfor i klasser, hvori der er mindst én elev med ADHD eller ADHD-lignende vanskeligheder. Hensigten er primært at forbedre elevernes koncentrationsevner, dernæst at fremme elevernes arbejdsindsats samt oplevelse af at være inkluderet.

Den anden indsats består af et opkvalificeringskursus for lærere, som har til hensigt at styrke lærernes kompetencer og viden om inklusion for at støtte deres arbejde med elever i vanskelige læringssituationer. Målet er via kurset at styrke elevernes faglige udbytte og læring og mindske eventuel mistrivsel.

Evaluering

For at vurdere indsatsernes effekt på elevernes udvikling har SFI gennemført en evaluering af hver indsats (se også SFI-rapport 16:06). Resultaterne af disse evalueringer præsenteres på de følgende sider. Effekter måles på elevernes koncentrationsevner, faglige præstationer og adfærd. (Læs mere på side 5).

Formålet med evalueringerne er at vurdere, om de to indsatser fører til målbare forandringer blandt de elever, der har deltaget. Begge indsatser er derfor gennemført som lodtrækningsforsøg. Det vil sige, at der via lodtrækning udtrækkes én gruppe af elever, som modtager indsatsen, mens en kontrolgruppe af elever ikke modtager indsatsen, men fortsætter med vanlig praksis. Herefter sammenlignes elevernes koncentration, adfærd og faglige præstationer i de to grupper.

DET BYGGER EVALUERINGEN PÅ

Mere end 400 klasser fordelt på 169 skoler deltager i Inklusionspanelet.
Af disse deltager 8.634 elever i lodtrækningsforsøget om det lærerrettede opkvalificeringskursus, mens stikprøven for MinMestring består af 2.023 elever.

Indsatsernes effekt måles på følgende områder hos eleverne:

- Faglige præstationer i dansk og matematik (nationale test)
- Koncentrationsevner (d2-test)
- Adfærd (spørgeskema om emotionelle problemer, adfærdsmæssige problemer og hyperaktivitet).

Evalueringen bygger på følgende oplysninger:

- Koncentrationstest og spørgeskemaer indsamlet via Inklusionspanelets første tre dataindsamlinger
- Elevernes resultater i de obligatoriske nationale test i dansk læsning for 4., 6. og 8. klassetrin og matematik for 3. og 6. klassetrin
- Oplysninger om elevernes baggrundskarakteristika fra Danmarks Statistik
- Interviews og fokusgrupper med 16 lærere og 4 ledere på skoler, der har deltaget i opkvalificeringskurset for lærere.

Indsats I: MinMestring for elever

I det følgende beskrives den elevrettede indsats, centreret omkring det pædagogiske redskab MinMestring, og effekten af denne indsats for eleverne. MinMestring er udviklet af professionshøjskolen Metropol og VIA University College.

Indhold

MinMestring består af et undervisningsmateriale i form af en række registreringsskemaer, der bruges af eleven i samarbejde med læreren til at udvikle og følge egne sociale og faglige mål i skolen.

Tanken er, at selvevalueringsredskabet kan skabe struktur og gennemsigtighed i undervisningssituationer og i elevernes egen læreproces. Lærerne kan integrere redskabet som en daglig del af deres undervisning. I forsøget bruger klassen redskabet i omtrent 3 måneder. (Læs mere om indsatsen på side 8 eller på MinMestring.dk.)

Formål

MinMestring er udviklet med særligt fokus på de vanskeligheder, som er typiske for elever med ADHD. Redskabet kan bidrage til at understøtte en differentieret målstyret undervisning, som løbende justeres på baggrund af elevernes registreringer. Hensigten er primært at forbedre elevernes koncentration og dernæst at øge deres arbejdsindsats.

Resultater

Figur 1 viser effekterne af MinMestring på de områder, hvor indsatsen forventes at gavne eleverne.

Figuren viser, at indsatsen forbedrer elevernes koncentrationsevner i signifikant højere

grad end den almindelige undervisning, som eleverne i sammenligningsgruppen modtager. Størrelsen på denne forbedring kan sammenlignes med den udvikling, eleven normalt gennemgår på ca. 7 måneder. Det vil sige, at ud over den normale udvikling af koncentrationsevner, som elever i gennemsnit gennemgår fra tiden før indsatsen til eftermålingen knapt et år efter, 'løfter' indsatsen elevernes koncentrationsevner med en effekt, hvis størrelse svarer til yderligere 7 måneder.

De ældste elevers faglige præstationer i dansk forbedres også, viser evalueringen. Forbedringen svarer til det faglige løft, som elever på omtrent dette klassetrin ellers gennemsnitligt ville opnå på 5 måneder i løbet af den almindelige undervisning.

De øvrige områder er uforandrede, og der ses altså ingen statistisk sikre effekter af indsatsen for de øvrige mål for faglig læring eller adfærd.

FIGUR 1

Effekter af elevrettet indsats på elevernes koncentration og faglige præstationer i dansk. Statistisk sikre effekter er markeret med *

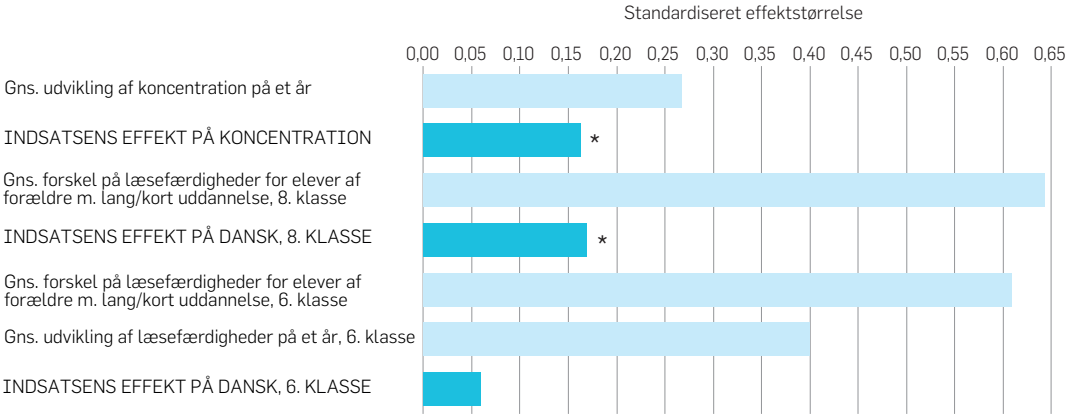

Kilde: SFI's beregninger, Brickenkamp, 2006 og Calmar m.fl., 2014 (se SFI-rapport 16:06).

KORT OM INDSATS I: MINMESTRING FOR ELEVER

Fagområde og klassetrin

MinMestring er udviklet til elever i 6. til 8. klasse og gives i forsøget til elever på disse klassetrin. Materialet kan anvendes i alle fag og i arbejdet med forskellige opgaver, både individuelt og i grupper.

Oplæring og undervisningsmateriale

Metropol og VIA har i samarbejde udviklet redskabet MinMestring. Redskabet findes i en papirversion og en elektronisk version og består af forskellige skemaer til registrering af læring. Et eksempel på skema ses her på siden.

Lærerne blev ikke undervist i brugen af MinMestring, men blev introduceret til det ved et kick-off-seminar af 4 timers varighed hos enten Metropol eller VIA. Her blev materialet udleveret, redskabet præsenteret og indholdet af hjemmesiden Minmestring.dk gennemgået. Der var også mulighed for at stille spørgsmål til konsulenterne om brugen af redskabet. Lærere, der ikke deltog i seminaret, modtog materialerne til MinMestring med posten.

Varighed, frekvens, intensitet og støtte

Lærerne blev bedt om at tage redskabet i brug fra oktober 2014. I perioden fra oktober til december 2014 ydede underviserne fra Metropol og VIA implementeringsstøtte til lærere, der ønskede det. Der var sat en ramme på 6 timers rådgivning via mail per lærer.

Kilde: Metropol & VIA samt www.minmestring.dk.

Hvad skal vi lære?

Hvad skal vi lave?

Klasse	Selv	Gruppe

Tid

Materiale

Hvad skal vi gøre mere af?

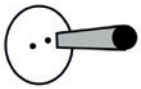

Lærte vi det, vi skulle?

1	2	3	4
Næsten ikke	I mindre grad	I nogen grad	I høj grad

Hvor mange stjerner vil du give værdien af undervisningen i dag?

Indsats II: Kursus for lærere

I det følgende beskrives den lærerrettede indsats, som består af et opkvalificerende kursus i inklusion, og effekten af denne indsats for eleverne. Kurset er udviklet og afholdt af professionshøjskolen Metropol og Via University College.

Indhold

I den lærerrettede indsats tilbydes de deltagende lærere et opkvalificerende kursus fordelt på 3 dage over 3 måneder. Hensigten er at udvikle lærernes kompetencer og viden om inklusion. Kurset kan ses som en form for efteruddannelse, der gerne skulle bygge videre på den viden, lærerne allerede har omkring inklusion af elever med særlige behov. Indsatsen gives til lærere, der underviser på 5. og 7. klassetrin.

Formål

Formålet med kurset er at påvirke eleverne indirekte gennem lærerne. Gennem kurset er hensigten at forbedre elevernes faglige udbytte og læring og desuden mindske eventuel mistrivsel. Kurset har særligt fokus på elever med ADHD og ADHD-lignende vanskeligheder og skal bibringe lærerne indsigt i og redskaber til at håndtere elever i denne målgruppe. Dog er det tanken, at det lærte vil gavne hele klassen.

Resultater

Figur 2 viser effekterne af kurset på de områder, som er de primære mål for evalueringen. Figuren viser, at den lærerrettede indsats har en positiv effekt på elevernes koncentration, svarende til en udvikling af elevernes koncentrationsevne på godt 4

måneder ud over den normale progression, som eleverne i gennemsnit oplever.

Derimod er der ingen målbar effekt på elevernes faglige udvikling eller deres emotionelle problemer, adfærdsmæssige problemer eller hyperaktivitet.

Forventningen om, at opkvalificeringskurset til lærerne særligt ville gavne elevers faglige præstationer og reducere mistrivsel, kan altså ikke bekræftes i analyserne. Opkvalificeringskurset ser med andre ord ikke ud til at fremme lærernes arbejde med inklusion på en måde, der kan måles på elevernes faglige og adfærdsmæssige udvikling, ud over effekten på elevernes koncentration.

FIGUR 2

Effekter af lærerrettet indsats på elevernes koncentration og faglige præstationer i dansk. Statistisk sikre effekter er markeret med *

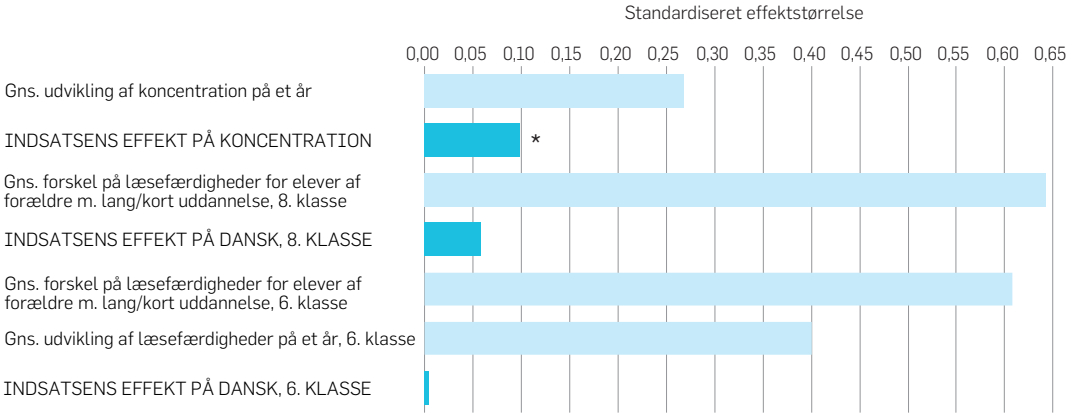

Kilde: SFI's beregninger, Brickenkamp, 2006 og Calmar m.fl., 2014 (se SFI-rapport 16:06).

KURSUSPLAN FOR OPKVALIFICERINGSKURSUS (3 UNDERVISNINGSDAGE)

Dag 1

Oplæg og gruppereflekslioner om diagnoser fra forskellige perspektiver. Deltagernes egne problemstillinger inddrages. Målet er øget kendskab til ADHD-diagnosen og elever i komplicerede læringssituationer i forhold til trivsel og læring – set i et psykomedicinsk og relationelt/ kontekstuelt perspektiv.

Dag 2

På baggrund af teoretiske input om praksisrettede redskaber får deltagerne inspiration til implementering. Emner er inkluderende læringsmiljøer med særligt fokus på elever med ADHD samt interventionstiltag rettet mod elever med ADHD eller med ADHD-lignende vanskeligheder, herunder klasserumsledelse, relations- og didaktisk kompetence og anvendelse af evidensbaserede modeller. Der arbejdes i workshops med aktuelle redskaber.

Dag 3

Med afsæt i den opnåede viden diskuteres egne konkrete praksisudfordringer. Hvordan kan læringsprocesser, som tager udgangspunkt i den enkelte elevs forudsætninger, tilrettelægges i klassen? Hvordan kan lærer/elev bruge evalueringsredskaber til at understøtte individuel progression og målopfyldelse? Målet er konkret viden om evidensbaserede didaktiske og pædagogiske tilgange, der kan bidrage til håndtering af specialpædagogiske problemstillinger i undervisningen.

Lærernes erfaring med opkvalificeringskurset

I forbindelse med evalueringen er der også gennemført interviews og fokusgrupper blandt 16 lærere og 4 ledere på skoler, der deltog i indsatsen. Formålet er at få indblik i lærernes holdninger til kurset, deres udbytte af forløbet og de barrierer, de eventuelt måtte opleve, når kursets indhold skulle implementeres i hverdagen på skolen.

Tilbagemeldingerne er ikke repræsentative for alle de skoler, der deltog i indsatsen, men de kan give nogle fingerpeg om, hvor forløbet kan forbedres, og hvorfor evalueringen finder relativt begrænsede effekter af kurset på en række af de undersøgte mål.

Udbytte og relevans

De interviewede lærere oplevede generelt, at kurset var særdeles relevant for dem, fordi det indholdsmæssigt er rettet mod et område, der til daglig fylder meget på skolerne, og fordi inklusionsarbejdet i mange tilfælde er en stor udfordring for lærerne.

Kurset gav primært lærerne et godt indspark, der inspirerede til små ændringer af deres undervisning, og som bidrog til en øget opmærksomhed på og selvtillid i deres egen inklusionspraksis. Forløbet bidrog ikke med egentlige nye redskaber, vurderer de interviewede lærere, men aktiverede og tydeliggjorde den viden, lærerne havde i forvejen.

Bredere fokus

Selvom lærerne generelt fandt kurset relevant, gav flere af de interviewede udtryk for, at kurset var for snævert fokuseret på specifikke diagnoser.

Både lærere og ledere gav udtryk for, at de på skolerne arbejder med et bredt inklusionsbegreb, der ikke kun omhandler elever, hvis udfordringer hører under specifikke diagnoser, men også indbefatter elever med andre typer af udfordringer. Flere lærere havde derfor håbet, at inklusionsbegrebet i højere grad var blevet bredt ud på kurset til ikke kun at omhandle elever med ADHD og ADHD-lignende vanskeligheder, men også elever med andre typer af særlige behov. Konkret fortalte lærerne, at de savnede viden om og strategier til, hvordan de bedst støtter de elever, der ekskluderer sig selv enten socialt eller fagligt, elever med indadvendte problemer, ordblindhed, meget fravær eller skoletræthed.

Tid og opbakning

Generelt savnede lærerne forberedelsestid mellem kursusgangene til at arbejde med øvelserne, hjemmeopgaverne og det lærte i det hele taget. De efterspurgte også et længere kursus, fx i form af en opfølgende undervisningsdag. De giver udtryk for, at der ikke var afsat tilstrækkelig tid og ressourcer ude på skolerne til at afprøve den nyerhvervede viden under og efter kursusforløbet, hvilket gjorde det vanskeligt at få den nye viden forankret i hverdagen.

Konklusion og perspektiver

Hensigten med de to indsatser, der her er beskrevet, har været at støtte skolernes arbejde med inklusion til gavn for deres elever.

Evalueringen viser, at begge indsatser først og fremmest har gjort en forskel for elevernes koncentration. Effekten er størst i den elevrettede indsats med selvevaluerings-redskabet MinMestring.

Hvad angår elevernes faglige udbytte viser evalueringen, at den elevrettede indsats MinMestring gavner de ældste elevers danskpræstationer. Der er her tale om de elever, der går i 8. klasse, når de modtager indsatsen. Derimod er der ikke statistisk sikre effekter blandt eleverne, der går i 6. klasse, når det kommer til elevernes præstationer i dansk eller matematik.

Elevernes niveau af hyperaktivitet, emotionelle problemer eller adfærdsmæssige problemer mindskes ikke umiddelbart som følge af nogen af indsatserne.

Koncentration kan lede til fagligt løft

Samlet set fremmer indsatserne ikke elevernes faglige præstationer i nogen betydelig grad, men gavner derimod elevernes koncentration. Vi ved fra tidligere forskning, at koncentrationsvanskeligheder forringer tilegnelsen af både færdigheder og kundskaber markant.

Det er derfor muligt, at et løft af elevers koncentrationsevner med tiden kan gavne deres faglige udvikling. Dette vil kunne undersøges nærmere ved at følge den videre faglige udvikling hos de elever, der deltog i lodtrækningsforsøgene, fx ved at se på deres præstationer på senere klassetrin i de nationale test eller ved afgangsprøverne i 9. klasse.

Effekt er relativ

Der er igangsat mange initiativer om inklusion i de danske folkeskoler i disse år, hvor omstillingen til øget inklusion pågår. Det betyder, at evalueringen af de to indsatser nødvendigvis må måle effekten af indsatserne i forhold til det inklusionsarbejde, der foregår i skolerne hver dag.

Når der på nogle områder ikke ses målbare effekter af indsatserne, kan det derfor skyldes, at forskellen mellem de indsatser, der evalueres her, og den daglige praksis på skolen er ret lille. Med andre ord kan det være svært at adskille effekten af indsatsen i forsøget fra det inklusionsarbejde, som lærerne i forvejen var i gang med.

Effekter for elever med ADHD

Begge indsatser henvender sig særligt til klasser, hvori en eller flere elever har ADHD, idet målet er at løfte det faglige niveau og trivslen for elever generelt i disse klasser og for elever med ADHD.
Begge indsatser har en positiv generel effekt på elevers koncentration. Når vi ser specifikt på elever med eller uden ADHD, er estimaterne for begge grupper positive og har samme størrelsesorden, hvilket tyder på, at elever med ADHD kan have gavn af indsatsen, når det gælder styrkelse af deres koncentration. Effekten for elever med ADHD er imidlertid ikke statistisk sikker. Denne evaluering kan med andre ord ikke be- eller afkræfte, om disse elever har særligt gavn af indsatsen, og det vil kræve nye forsøg at undersøge dette.

Indsatser kan videreudvikles

Når det gælder MinMestring, viser evalueringen, at man med fordel kunne udvikle en stærkere kobling mellem mestringsredskabet og nogle fagdidaktiske overvejelser hos lærerne. International forskning på området peger på, at en sådan tæt kobling til det faglige udmønter sig i et større læringsmæssigt udbytte af lignende indsatser hos eleverne. Man kunne også give en nøjere instruktion i anvendelse af redskabet, end det var tilfældet i lodtrækningsforsøget, hvor instruktionen bestod af et 4 timers introducerende kick-off-seminar. Endelig er det væsentligt at overveje, hvordan redskabet bedst indgår i lærernes undervisningspraksis og integreres i elevernes hverdag.

Evalueringen af opkvalificeringskurset viser, at indsatsen har en lille positiv effekt på elevernes koncentration snarere end deres faglige udvikling, som ellers var det primære mål for indsatsen. Dette resultat giver anledning til at udvikle de aspekter af kurset, der handler om elevers læring, samt at undersøge barrierer for implementeringen af den viden og de redskaber, lærerne modtog på kurset. Kurset kan desuden skærpes i forhold til at målrette undervisningen bedre mod de former for særlige behov hos eleverne, som især giver anledning til vanskelige læringssituationer.

KORT OM INDSATSER OG EFFEKT

- Den elevrettede indsats MinMestring består af en række registreringsskemaer, der bruges af eleven i samarbejde med læreren i et forløb til at udvikle og følge egne sociale og faglige mål i skolen. Redskabet bruges af alle elever, men er særligt rettet mod elever med ADHD eller ADHD-lignende vanskeligheder.

- MinMestring har en positiv effekt på elevernes koncentrationsevner. Indsatsen gavner også danskpræstationerne for de ældste elever.

- Den lærerrettede indsats består af et opkvalificerende kursus for lærere, med henblik på at udvikle lærernes kompetencer og viden om inklusion. Kurset har særligt fokus på de udfordringer, der ofte gør sig gældende blandt elever, der har ADHD eller ADHD-lignende vanskeligheder.

- Kurset har – gennem opkvalificeringen af lærerne – en positiv effekt på elevernes koncentrationsevner. Effekten er lidt mindre end effekten af den elevrettede indsats.

Pjecen er forfattet af:

Maria Keilow, videnskabelig assistent, SFI

Mette Friis-Hansen, projektkoordinator, SFI

Trine Jørgensen, kommunikationsmedarbejder, SFI

Mere viden om emnet:

Maria Keilow, Mette Friis-Hansen, Sofie Henze-Pedersen, Signe Ravn:

Inklusionsindsatser i folkeskolen. Resultater fra to lodtrækningsforsøg

SFI-rapport 16:06, 2016

Rapporten kan bestilles og downloades via www.sfi.dk

SFI DET NATIONALE FORSKNINGSCENTER FOR VELFÆRD

Udgiver: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, 2016
Foto: Ole Bo Jensen og Colourbox
Design: heddabank.dk
Tryk: Rosendahls a/s